

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 20 mars 1934 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om revision av jorddelningslagens bestämmelser angående behandlingen av frågor rörande rätten till vattenområden och fiske vid jorddelningsförrättningar.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 21, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Frändén* yrkat, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt föranstalta om utredning rörande de åtgärder, som kunna befinnas erforderliga för undanröjande av olägenheterna av jorddelningslagens bestämmelser angående behandlingen av frågor om rätten till vattenområden och fiske vid jorddelningsförrättningar, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för berörda yrkande, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till motionen.

I 1 kap. 5 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet finnes uttryckligt stadgande, att under ett skifteslags mark inbegripes jämväl sådant till skifteslaget hörande område, som är täckt med vatten. Om dylikt område skiftas, blir såsom huvudregel jämväl fisket å området fördelat genom skiftet.

Varje särskilt område, som vid lantmåteriförrättning undantagits för gemensamt ändamål eller eljest lämnats oskiftat, kan i regel utgöra ett skifteslag för sig (1 kap. 2 § 3.). Ett undantag från sistnämnda stadgande innefattas i den bestämmelsen, att vattentäckta områden, som vid skifte å det skifteslag, däri de ingå, lämnats oskiftade, eller som med stöd av äldre lag skiftats endast i avseende å områdenas nyttjande till fiske, icke vart för sig utan allenast tillsammans skola utgöra ett skifteslag (1 kap. 6 §). Om laga skifte å sådant skifteslag skall äga rum, och delägare yrkar, att visst område av nyss angivet slag skall uteslutas från skiftet, kan sådant område få avskiljas från skifteslaget och skiftet omfatta allenast övriga vattentäckta områden. En förutsättning härför är emellertid, att ett sådant förfarande finnes kunna ske utan någon delägars förfång och att lämpligt skifte icke därigenom hindras.

I 10 kap. givas bestämmelser om undantag av mark från skifte samt om bildande av servitut vid skifte. Skiftas vattentäckt område må fisket, om det ej förut delats, undantagas såsom för delägarna gemensamt, där sådant prövas för delägarna i allmänhet medföra övervägande nytta och kunna ske utan någon

delägars förfång (7 §). I 9 § uppräknas exempel på servitut, som kunna bildas vid laga skifte. Fiskeservitut omförmäles icke. Ehuru den uppräknade, som göres i paragrafen, icke avser att vara uttömmande, tolkas dock paragrafen så, att den anses icke medgiva, att vid laga skifte å vattentäckt område fiskeservitut bildas. I syfte att förhindra, att fiskeservitut på en omväg skulle kunna åstadkommas, i det att vid vattenområdes skiftande fisket jämlikt 10 kap. 7 § undantoges såsom för delägarna gemensamt och omedelbart därefter skifte begärdes å det sålunda undantagna fisket, har ett stadgande intagits i 20 kap. 8 §, innefattande förbud mot delning av fiske, som enligt 10 kap. 7 § undantagits såsom för delägarna gemensamt. Ej heller vid avstyckning må fiskeservitut bildas (19 kap. 12 § tredje stycket). Har däremot vid skifte av vattentäckt område fisket däri med stöd av äldre bestämmelser ej intagits i delningen, eller utgör fiske särskild fastighet, får delning därav äga rum, såframt det kan ske utan någon delägars förfång (20 kap. 8 §).

Det är mot bestämmelsen i 1 kap. 6 § jorddelningslagen, att samtliga vattentäckta områden, som vid skifte å det skifteslag, däri de ingå, lämnats oskiftade, eller som med tillämpning av äldre lag skiftats endast i avseende å områdets nyttjande till fiske, såsom huvudregel tillsammans skola utgöra ett skifteslag, som motionären främst riktar kritik.

Nu ifrågavarande stadgande saknar motsvarighet i förut gällande skifteslagstiftning. En bestämmelse av sådant innehåll upptogs först i skifteslagstiftningskommitténs betänkande av 1911 (16 §). Någon motivering för att vattentäckta områden, som äro samfällda, endast tillsammans skulle bilda ett skifteslag, under det att andra för samfällad räkning avsatta områden — upplagsplatser, myrtag etc. — var för sig skulle utgöra ett skifteslag, lämnades icke i betänkandet. I skifteslagstiftningskommissionens betänkande av 1918 återfanns i 1 kap. 7 § ett i sak överensstämmande stadgande. Jordstyckningskommissionens förslag av 1920 återgav paragrafen enligt 1918 års förslag. Lagrådet yttrade 1926 beträffande nu ifrågavarande stadgande intet angående grunden till att beträffande skifte av samfällda vattenområden andra regler skulle gälla än i fråga om andra för samfällt behov avsatta områden. I propositionen till 1926 års riksdag med förslag till jorddelningslag (nr 38) samt i utskottsutlåtande (första särskilda utskottets utlåtande nr 1) i anledning av propositionen lämnades icke några upplysningar angående nämnda spörsmål.

I motionen har i första hand berörts frågan om de i 1 kap. 6 § stadgade bestämmelsernas betydelse beträffande överlåtelse av andelar i samfällda vattenfall. Härutinnan har anförts bland annat:

Överlåtelse av enbart en fastighets andel i visst samfällt vattenfall kunde icke ske, utan överlåtelsen måste samtidigt omfatta fastighetens andel i alla andra samfällda vattenområden, sjöar, åar o. s. v. Denna konsekvens av lagens bestämmelser vore till direkt skada. Köparen av vattenfallsandelen önskade vanligtvis icke förvärva andra vattenområden än vattenfallet, och säljaren ville givetvis behålla i sin ägo sin andel i återstående vattenområden. Det torde emellertid även vara klart, att säljaren under dylika förutsättningar icke kunde påräkna någon särskild ersättning för de vattenområden, som lagen påtvingade

köparen. Teoretiskt kunde frågan lösas, där det vore fråga om köp, under förutsättning att vattenfallsköparen samtidigt förvärvade alla andelar i ett vattenfall (genom avstyckning enligt 19 kap. 2 §) eller att vattenområdena skiftades. Den förra möjligheten kunde, enligt vad erfarenheten visade, lämpligen icke användas, när den förutsatte en publicitet av det blivande vattenfallsförvärvet, vilken publicitet genast medförde omfattande ekonomiska spekulationer av ovidkommande intressen, som lade hinder i vägen för den legale köparen. Den senare möjligheten eller att samtliga vattenområden skiftades förekomme mycket sällan. Av det sagda framginge, att gällande lag medverkade till att fränhända de mindre fastighetsägarna värden, vilka dessa mången gång skulle kunna nyttiggöra för andra ändamål. Förvärvet av vattenfall vore emellertid å andra sidan för samhället nyttigt, varför lagen borde kunna tillrättaläggas, så att den på ett förnuftigt sätt kunde tillgodose såväl köparens som säljarens av vattenfall intressen.

Vidare har i motionen erinrats om, att köp av enbart en fastighets andel i viss vattenrätt icke vore möjlig vare sig enligt förut eller nu gällande lag.

Vattenrätten måste anknytas till visst område å marken såsom bärare av rätten. Tidigare kunde köp äga rum, varvid nämnda område å marken kunde hava så liten areal som något hundratal kvadratmeter. En vattenrättsköpare kunde på så sätt erhålla ett stort antal små markområden här och där i skifteslaget. Av dessa småfastigheter hade köparen i allmänhet icke någon nytta, men de vore till uppenbar skada för den legitima jorddelningens strävan efter ändamålsenlig jorddelning. Det vore meningslöst att fästa andelsrätter i vattenrätt vid visst jordområde.

Vattenfallsstyrelsen har tidigare haft det i motionen nu berörda spörsmålet under övertägande och i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 mars 1931 hemställt om ändring i jorddelningslagen 19 kap. 3 § och tilläventyrs i andra därmed sammanhängande lagrum för att undanröja svårigheterna för förvärv av vattenfall och vattenfallsandelar. I nämnda skrivelse har anförts bland annat följande:

Under de årtionden, vilka närmast föregingo ikraftträdandet av lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet, har i praktiken vattenrätt vanligen förvärvats på det sätt, att från den ägolott, till vilken dylik rätt varit knuten, ägostyckats ett — till sin areal ofta mycket litet — jordområde. Till detta har då lagts stamfastighetens hela vattenrätt eller andel i samfällid sådan. Det har i dylikt fall varit likgiltigt, om stamfastigheten endast haft en ideell andel i samfällid vattenrätt, eller om stamfastigheten tidigare tillskiftats vattnet utanför sin strand.

Även efter jorddelningslagens ikraftträdande har ett liknande förfarande vid avstyckning av jordområden till en tid kunnat av vattenfallsköpare användas. Under återopande att förfaringssättet icke överensstämde med bestämmelserna i 19 kap. 3 § nämnda lag, har emellertid fastställelse å dylika småavstyckningar sedermera å vissa håll vägrats.

Denna uppfattning medför emellertid betydande svårigheter för den, som önskar förvärva andelar i ett vattenfall. Jorddelningslagen uppställer såsom villkor för avstyckning, att ett avstyckat område skall såsom sådant tjäna ett visst ändamål, t. ex. utgöra fastighet för jordbruk och skogsbruk eller byggnadsplats eller ock för beredande av plats för industriell anläggning eller därmed jämförlikt ändamål (19 kap. jorddelningslagen).

Att jorddelningslagen sålunda lämnar rum för olika tolkningar är synner-

ligen beklagligt och medför i högsta grad ovisshet och svårigheter för köpare av vattenfall.

Nu kan visserligen invändas, att en köpare av vattenrätt kan förvärva ett så stort jordområde, att detsamma självständigt kan tjäna något av de ändamål, för vilka avstyckning får ske, och tillika i köpeavhandlingen föreskriva, att vattenrätten för stamfastigheten i samband med avstyckningen lägges till den avstyckade fastigheten. Särskilt i skifteslag, vilka bestå av ett flertal i mantal satta ägotlotter, måste emellertid självfallet det stora flertalet jordområden, vilka av kraftverksintressenten förvärfvas, bliva för hans direkta intressen onyttiga. Endast såsom bärare av rätten till vattnets utnyttjande äro de för honom av värde. I varje fall måste det anses mindre lyckligt, att lagen tvingar en vattenfallsintressent att på detta sätt — för att i fullt lojalt syfte kunna förvärva en vattenrätt — inköpa en mångfald för honom onyttiga fastigheter, vilka han sedan har att på lämpligt sätt förvalta. Är vattenrätten skiftad med stranden, har visserligen förvärvet kunnat avse vattenområden eller strandområden, vilka för dammläge, uppdamning och dylikt för köparen äro av ett visst intresse.

Om åter vattenrätten är oskiftad och säljarens fastighet eventuellt är belägen långt borta från vattendraget, äger vad ovan sagts sin fulla tillämpning. För att i ett sådant fall inköpa själva vattenområdet och avstycka vattenområdet skulle det med ovan angivna tolkning erfordras en uppgörelse med samtliga skiftesdelägare. Men ytterst sällan torde denna möjlighet stå öppen. I regel är köparen erbjuden att inköpa en större eller mindre majoritet i byns vattenrätt och anser sig böra göra detta i förhoppning att senare efter hand komplettera detta förvärfv med köp av ytterligare andelar. Ett sådant förfarande, som kan betraktas såsom det allmännast förekommande vid vattenfallsköp, skulle med nämnda lagtolkning icke kunna genomföras.

Av ovanstående redogörelse rörande jorddelningslagens bestämmelser inses lätt de svårigheter, som numera möta en vattenfallsintressent vid förvärfv av vattenrätt. — — —

De svårigheter, som möta en vattenfallsintressent, äro enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning av den natur, att man allvarligt bör överväga att göra en ändring i 19 kap. 3 § jorddelningslagen. En dylik ändring kan givetvis göras på mera än ett sätt. Det kan ju tänkas, att, när avstyckningen avsåge förvärfv av vattenrätt, undantag medgäves från den i 19 kap. 3 § första stycket av lagen uppställda huvudregeln. Det kunde ur lantmätarisynpunkt å andra sidan synas vara alltför obekvämt att behöva redovisa så små områden, som på detta sätt skulle kunna skapas, och det måste ju medgivas, att även dessa obetydliga områden sakna allt annat existensberättigande än såsom bärare av vattenrätt. Man kunde då måhända tänka sig, att den till en kameral enhet hörande andelen i ett skifteslags vattenområde eller i visst vattenfall, visst utmål eller visst fiske kunde för sig avstyckas, utan att något jordområde behövde frånskiljas stamfastigheten. Avstyckningen kunde givetvis ändå upptagas under särskild beteckning i jordregistret och för sig lagfaras, och någon oreda i fastighetsredovisningen kunde icke bliva följden av en dylik ändring i jorddelningslagen; genom ett sådant förfarande skulle förekommas den jordsplittring i smålotter, som jorddelningslagen är angelägen att söka undvika.

Denna skrivelse har ännu icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Enligt vad utskottet inhämtat torde det kunna ifrågasättas, huruvida icke det i skrivelsen berörda spörsmålet, vilket torde böra ses ej blott från jorddelningsynpunkt utan även ur civilrättslig synpunkt, kommer att behandlas först i samband med en allmän revision av jordabalken.

I motionen har vidare uppmärksamheten riktats på jorddelningslagens bestämmelser rörande fiske. Härvid har framhållits, bland annat:

Bestämmelserna i gällande lag, som icke medgåve bildandet av fiskeservitut, utgjorde ofta hinder för tilldelning av fiskerätt, särskilt till nybildade mindre fastigheter. Vatten, grund och fiske ansåges böra utgöra ett helt. Ville en fastighetsägare avhända sig sin andel i samfällad fiskerätt i ett vattendrag, måste avhändelsen omfatta även säljaren tillhörig fiskerätt i övriga till skifteslaget hörande samfällda vattenområden. Behövde sålunda t. ex. en vattenfallsköpare förvärva förutom vattenrätt även fiskerätt ovan och nedan det blivande kraftverket, måste samtidigt inköpas all den säljande fastighetens fiskerätt i samtliga andra samfällda vattenområden inom skifteslaget. Särskild ersättning för den fiskerätt, som sålunda påtvingades köparen, vore i allmänhet utesluten.

I motionen har omnämnts, att de i densamma behandlade frågorna varit föremål för överläggning vid Sveriges lantmätareförenings årsmöte 1933. Av protokoll, hållet vid nämnda möte den 27 och 28 mars 1933 inhämtas, att överlantmätaren F. C. R. Langéen därvid hållit ett föredrag rörande »Några synpunkter angående behandlingen av frågan om rätten till vatten, grund och fiske vid förrättningar enligt jorddelningslagen», samt att mötet efter diskussion i ärendet beslutat »uttala sig för en uppmjukning av jorddelningslagens bestämmelser angående vattenområden och fiske» (det tryckta protokollet sid. 30—39, 44—46 och 77—81).

Utskottet får vidare omnämna, att enligt vad utskottet inhämtat för närvarande inom lantmäteristyrelsen förberedes en hemställan till Kungl. Maj:t om revision i vissa delar av gällande jorddelningslagstiftning. Framställning i ämnet torde komma att överlämnas till Kungl. Maj:t redan innevarande år. Jämväl frågan om ändring i de stadganden i jorddelningslagen, som i förevarande motion berörts, kommer, enligt vad utskottet inhämtat, att innefattas i denna framställning.

I anledning av vattenfallsstyrelsens skrivelse den 20 mars 1931 samt den framställning till Kungl. Maj:t om ändringar i jorddelningslagen, som lantmäteristyrelsen har under utarbetande, torde frågor om ganska djupgående ändringar i nämnda lag komma att av Kungl. Maj:t upptagas till prövning. Flera av de frågor, som därvid torde bli föremål för bedömning, äro mycket svårlösta, och de lära icke kunna avgöras annorledes än i sammanhang med en allmän revision av jordabalken. Vissa av de frågor, som behandlats i förevarande motion, äro av sådan beskaffenhet. Ett i motionen berört frågsmål synes emellertid vara av den natur, att det kan lösas fristående, nämligen frågan om ändring av det i 6 § av 1 kapitlet jorddelningslagen upptagna stadgandet, att vattentäckta områden, som vid skifte å det skifteslag, däri de ingå, lämnats oskiftade, eller som med stöd av äldre lag skiftats endast i avseende å områdenas utnyttjande till fiske, icke vart för sig utan allenast tillsammans skola utgöra ett skifteslag. Särskilda olägenheter hava på grund av detta stadgande uppstått, vilket framgår av motiveringen i motionen.

Utskottet.

Med anledning av vad utskottet sålunda anført får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av ifrågavarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om lämpligheten av sådan ändring i 6 § av 1 kapitlet i lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet att vattentäckta områden, som vid skifte å det skifteslag, däri de ingå, lämnats oskiftade, eller som med stöd av äldre lag skiftats endast i avseende å områdenas utnyttjande till fiske, skola vart för sig och icke allenast tillsammans utgöra ett skifteslag samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 20 mars 1934.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, P. Sandström, Norman, Olof Carlsson, Karl Bodin* och *John Björck*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Skövde, *Magnusson* i Kalmar, *Johanson* i Hallagården, *Wallerius, Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken och *Sandberg*.